

VALLÁSOSSÁG A MAI VILÁGBAN

CASA SUIZA, BUENOS AIRES, ARGENTÍNA, 1986. JÚNIUS 6.

(Megjegyzés: A Közösség az Emberi Fejlődésért egyik alapító tagja bemutatja az előadót.)

„Amikor egy előadót bemutatnak, hivatkozni szoktak korábbi felszólalásaira és azok körülményeire... Ezt tesszük ma is.

Silo első nyilvános szereplését nem engedélyezték, mivel az akkori katonai rezsim szükségállapotot rendelt el. Miután megkeresték a hatóságokat, hogy a városon kívül megtarthatják-e a beszédet, az engedélyt egy gúnyos megjegyzés kíséretében kapták meg: semmi sem tiltja, hogy valaki „a kövekhez beszéljen”.

Így 1969. május 4-én, a Mendoza környéki hegyekben, Punta de Vacasban Silo csekély létszámú hallgatóság előtt, fegyveresektől körülveve tartotta meg beszédét. Mindenesetre a CBS közvetítette az üzenetet „a köveken túlra”, a világ 250 televíziócsatornájának. Ugyanabban az évben, július 20-án Yalában, egy argentin városban, Jujuy tartományban egy szintén szabadtéren tartott gyűlést a rendőrség feloszlattott. Aznap elmaradt a beszéd. Szeptember 26-án Córdoba Yapeyú kerületében könnygázt vetettek be, hatvan embert letartóztattak, de elmaradt a beszéd. Október 21-én, miután Buenos Airesben kisebb merénylet történt, egy sajtótájékoztatón bejelentették, hogy újra megpróbálkoznak a nyilvános beszéddel. Október 31-én a Plaza Oncén, Buenos Airesben megint könnygázt vetettek be, harminc embert letartóztattak, de a beszéd elmaradt.

A katonai vezetés leváltása után engedélyezték, hogy Silo bizonyos témákban és szűk körben előadás-sorozatot tartson. Erre 1972. augusztus 16. és 19. között került sor. Ezután a nép által választott, ezért demokratikusnak vélt civil kormány került hatalomra. Augusztus 15-én Silo zárt körben beszédet tartott Córdobában. Ezen a napon nyolcvan embert tartóztattak le. Augusztus 17-én Mar del Platában a rendőri erők félbeszakították a beszédét. Az eredmény: százötven letartóztatott. Az utolsó próbálkozás ugyanezen a helyen, 1974. szeptember 13-án ötszáz ember letartóztatásával és Silo Villa Devoto-i (Buenos Aires) bebörtönzésével végződött. Mindez a demokratikus kormány idején történt...

Ezután egy mendozai ház felrobbantása következett 1974. október 15-én; 1975. július 24-én La Platában Silo tizenegy társát hat hónapra bebörtönözték, másik kettőt pedig meggyilkoltak. Az üldözéssel elérték, hogy több száz barátját elbocsátották állásából, másokat száműztek, akik így szétszóródtak a világban.

Az újabb katonai puccs után fel sem merült, hogy Silo beszédet tartson, de az a hír járta, hogy előadás-sorozatot fog tartani Európában és Ázsiában, mivel ez a mi országunkban lehetetlen

volt. Ekkor, egy héttel az indulás előtt, 1981. augusztus 12-én fegyveres merényletet kíséreltek meg Silo ellen. Amikor hazatért, egyik könyvének megjelenése alkalmából a Bruguera kiadó meghívta, hogy beszéljen a könyv bemutatóján, a VIII. Nemzetközi Könyvvásáron Buenos Airesben, 1982. április 10-én. Kiderült, hogy csak húsz főt engednek be a helyiségbe, mert az emelet állítólag nem volt „megfelelő állapotban”.

Adjuk még hozzá az elmondottakhoz a korábbi rezsimek szolgálatában álló sajtó folyamatos és rosszindulatú ferdítéseit, és meg fogjuk érteni, milyen árat kellett fizetni a pacifista előadásért és az erőszakmentesség módszertanáért.

Mivel a demokratikus rezsimek ismét visszatért, Silo ma a vallásosságról fejt ki véleményét, más alkalommal a politikáról, és a jövőben még más témákról is. Feltételezzük, hogy ennek nem lesz többé akadálya.”

Mi haszna lehet annak, ha felvetjük a vallásosság kérdését a mai világban? Az attól függ. Annak, aki a társadalmi jelenségek fejlődésével foglalkozik, a hitek és a vallásosság minden változása érdekes lehet. A politikus számára ez a téma érdektelenné válik, ha a vallásosság háttérbe szorul, ellenben figyelmet érdemel, ha a vallásosság előtérbe kerül. Nekünk, egyszerű embereknek mindez vonzónak tűnhet, amennyiben kapcsolódik egy olyan kereséshez vagy törekvéshez, ami túlmutat a hétköznapin. Nem hiszem, hogy mai eszmefuttatásommal ilyen sokféle igényt ki tudok elégíteni.

Így hát nem tudományos előadást szándékozom tartani, ahogy azt mondjuk egy szociológus tenné, de mindenképpen bemutatom a nézőpontomat. Természetesen nem fogom definiálni sem a vallásosságot, sem a vallást, mert elegendő, ha arra a jelentésre hagyatkozunk, amit a mai átlagember intuitív módon tulajdonít ezeknek a fogalmaknak. Természetesen nem fogjuk összetéveszteni a vallást, a hozzá tartozó egyházat, kultuszokat vagy teológiát a vallásossággal vagy a vallásos érzülettel, amely gyakran távol áll mindenféle egyháztól, kultusztól és teológiától. Ez a tudatállapot, ez az érzület biztosan egy tárgyra vonatkozik, hiszen minden tudatállapotban (és így minden érzelemben) rejlik egy olyan struktúra, amelyben a tudat aktusai tárgyakkal kapcsolódnak.

Remélem, hogy ezek után e téma szakértői naivitásunkat elnéző mosollyal, és nem elutasítóan fogadják. Nos, nézzük, milyen nézetek vannak a tarsolyunkban, és majd meglátjuk, hogy jók-e valamire.

Véleményem szerint:

1. Az utóbbi évtizedekben egy újfajta vallásosság kezd kibontakozni.
2. Ennek az új vallásosságnak a háttérében egy diffúz lázadás áll.
3. Az új vallásosság erőteljes hatása, és természetesen a társadalmakban lezajló szédületes változások következményeként lehetséges, hogy a hagyományos vallások alapjaiban lényegi újrendeződés és

alkalmazkodás megy végbe. 4. Nagy valószínűséggel világszerte pszichoszociális megrázkódtatások érik majd a népeket, és ebben fontos befolyásoló tényező ez az előbb említett, újfajta vallásosság.

Másrészről, habár a társadalmi jelenségek megfigyelőinek általános véleménye ezzel ellentétesnek tűnik, én nem hiszem, hogy a vallások elvesztették lendületüket, nem hiszem, hogy egyre jobban eltávolodnának a politikai, gazdasági és társadalmi hatalomtól, és azt sem hiszem, hogy a vallásos érzület többé ne lenne felkavaró hatással a népek tudatára.

Megpróbálom ezeket a megállapításokat néhány történelmi példával alátámasztani.

A tankönyvek szerint a 20. és 40. északi szélességi és a 30. és 90. keleti hosszúsági fok közötti sávban a bolygónak egy olyan zónáját találjuk, ahol nagy vallások születtek, melyek később elterjedtek az egész világon. Ha tovább pontosítunk, három olyan pontot találunk – mai nevükön Izraelt, Iránt és Indiát –, amelyek évezredekig az emberi szellem „epicentrumaiként” működtek. Ezek a központok olyan forgószelet kavartak, mely politikai rendszereket, társadalmi szerveződéseket és korábbi szokásokat söpört el, miközben némelyikük eleinte hitet és reményt hirdetett azoknak, akik úgy érezték, kudarcot vallottak egy halódó világgal és hatalommal szemben.

A zsidóság létrehozta saját nemzeti vallását, és egy egyetemes jellegű, térítő vallást is: a kereszténységet. Eközben az arab népek szelleme a törzsi hitek sokszínűségéből egy szintén térítő és egyetemes vallást alkotott: az iszlámot (más néven mohamedán vallást), amelynek kezdetek óta fontos alapjául szolgált a zsidó és a keresztény vallás. A zsidó vallás mint nemzeti vallás, a kereszténység és az iszlám mint egyetemes vallások ma is élnek és változnak.

Keletebbre, Iránban az ősi nemzeti vallásból születtek térítő és egyetemes vallások. Az anyavallásnak ma már csak százezer híve maradt Indiában, főleg Bombayban. Eredeti országukban nincs semmilyen befolyásuk, hiszen Irán az iszlám kezébe került. Ami az iráni térítő vallásokat illeti, az i. sz. IV. századig keletre és nyugatra egyaránt terjeszkedtek, olyannyira, hogy a kereszténységgel versengve egy időben úgy tűnt, hogy győznek. De a kereszténység diadalmaskodott, és ezeket a vallásokat ugyanúgy betiltották, ahogy az ősi, pogány vallásokat is. Így az Iránban született vallások látszólag örökre kihaltak. Témáik ennek ellenére nagy hatással voltak a zsidó vallásra, a kereszténységre és az iszlámra, és ezeknek a vallásoknak az ortodoxiáján belül eretnek tanok létrejöttét eredményezték. Az iszlám síita szektája, ami a mai Irán hivatalos vallása, sok megrázkódtatást élt át, és ugyanígy a múlt században egy új vallási erő született: a bábizmus és később a bahá'í hit.

Indiában a nemzeti vallásból sok más vallás született, amelyek közül a buddhizmus emelkedik ki térítő és egyetemes jellege miatt. Mind az anyavallás, mind a többi korábbi vallás a mai napig határozottan jelen van. A hinduizmus mint nemzeti vallás most először, ebben a században kezdett nyugatra terjeszkedni és missziókat küldeni, köztük a Hare Krisna hit

térítőit. Ez talán az angol gyarmatosítók által támogatott kereszténység megérkezésére adott válasz volt.

Nem hagyjuk figyelmen kívül Kína, Japán, Fekete-Afrika néhány fontos vallását, sem az amerikai kontinens már eltűnt vallásait. Mindenesetre egyiküknek sem sikerült olyan nagy nemzetközi irányzatokat létrehozni, mint a kereszténységnek, az iszlámnak és a buddhizmusnak. Így, a muszlimok Európából való kiűzése után a kereszténység megérkezett, és meghonosodott Amerikában. Az iszlám túllépte az arab világ határait, Afrikában, illetve Törökországban terjeszkedett, és eljutott Oroszországba, Indiába, Kínába és Indokínába is. A buddhizmus pedig Tibet, Kína, Mongólia, Oroszország, Japán és az egész délkelet-ázsiai térség felé terjeszkedett.

A nagy egyetemes vallások esetében szinte a kezdetektől jelentkeztek az első egyházszakadások. Azaz a vallások szektákra bomlottak. Az iszlám szunnitákra és síitákra; a kereszténység nesztoriánusokra, monofizitákra stb. Luther, Kálvin, Zwingli és az anglikánok reformjaival a kereszténység két nagy szektában jelenik meg, melyeket nagy általánosságban protestáns és katolikus néven emlegetnek, és ezek mellett meg kell említenünk a keleti ortodox egyházat is. Tehát a nagy vallások széttöredezésével tűnnek fel a nagy szekták. A vallások világi hatalomért folytatott harca is hosszú volt és véres (mint pl. a kereszties hadjáratok), ám az egyes vallások nagy szektái közötti háború elképzelhetetlen méreteket öltött. Mindenféle reformok és ellenreformok követték egymást, és gyötörték a világot. Ez így ment egészen a tudományosan „modern kornak” nevezett nagy forradalmak koráig.

Nyugaton a francia, angol és amerikai forradalmak mérsékelik a végletességet, és a szabadságról, egyenlőségről és testvériségről szóló új eszmék itatják át a társadalmat. Ez a polgári forradalmak kora. Különös irányzatok jelennek meg, mint az Értelem istennője (ami egyfajta racionalista vallásosság). Más, többé-kevésbé tudományos áramlatok egalitárius ideálokat hirdetnek, és ezektől a társadalomtervezésig is eljutnak, amely sokszor egyfajta szociális evangéliumra emlékeztet... Megerősödik az industrializmus, és a tudományok új sémák szerint szerveződnek. Ekkorra a hivatalos vallás háttérbe szorul.

A kommunista kiáltványban Marx és Engels nagyszerűen írja le e szociális evangéliumok feltalálóiinak körülményeit. Idézem a III. fejezet harmadik bekezdését: „A tulajdonképpeni szocialista és kommunista rendszerek, Saint-Simon, Fourier, Owen stb. rendszerei, a proletariátus és a burzsoázia közötti harcnak abban az első, fejletlen időszakában bukkannak fel...” És később: „...Minthogy az osztályellentét fejlődése egy ütemben halad az ipar fejlődésével, ugyanígy nem találják meg a proletariátus felszabadításának anyagi feltételeit sem, és olyan társadalmi tudományt, olyan társadalmi törvényeket kutatnak, amelyek ezeket a feltételeket megteremtették. A társadalmi tevékenység helyébe személyes feltaláló tevékenységüknek kell lépnie, a felszabadítás történelmi feltételeinek helyébe képzelet alkotta

feltételeknek, a proletariátus fokozatosan végbemenő osztállyá szerveződésének helyébe a társadalom külön kieszelt szervezetének...”

A „szociális evangélium” irányzatain belül megjelenik egy Auguste Comte nevű író. Saint-Simon folyóiratánál dolgozik, és ezen kívül együtt dolgoznak „A termelők katekizmusa” szerkesztésén. Comte arról vált ismertté, hogy elindított egy új gondolkodási áramlatot, a pozitívizmust. Az ő nevéhez fűződik a társadalomtudományok koncepciójának kidolgozása, és a „szociológia” elnevezés. Comte megírja a Pozitivisták katekizmusa, és megalapítja az Emberiség vallását. Angliában valamelyest tovább él ez a kultusz, de Franciaországban, a szülőhelyén már egyáltalán nem létezik. Ugyanakkor sikerült eljutnia az amerikai kontinensre, elterjedt, és Brazíliában valóban gyökeret eresztett, és pozitivisták nemzedékeinek kialakulására volt hatással, nem annyira vallási, mint inkább filozófiai értelemben.

Ezek között az új áramlatok között már megjelenik egyfajta militáns ateizmus, mint Bakunyin és az anarchista esetében, akik isten és az állam ellenségei. Ezekben az esetekben nem egyszerűen vallástalanságról van szó, hanem minden olyasmi elleni dühöngő támadásról, ami a vallásra, és különösen a kereszténységre emlékeztet. A nietzschei „Isten meghalt” már érezteti hatását.

De egyéb változatok is működnek. A svájci Léon Rivail rendszerezi Pestalozzi, a modern pedagógia megalapítójának gondolatait. Rivail felveszi az Allan Kardec nevet, és az utóbbi idők egyik legfontosabb vallási mozgalma, a „spiritualizmus” megalapítója lesz. Kardec a „Szellemek könyve” című művét 1857-ben adja ki, és ezzel egy olyan mozgalmat indít útjára, amely Európában, Amerikában és Ázsiában is elterjed.

Ezután következik a teozófia, az antropozófia és egyéb kifejezések, amelyeket inkább az okkultizmushoz kellene sorolni, nem pedig a vallásokhoz. Sem a spiritualizmusnak, sem az okkultista csoportoknak nincs vallási szekta jellege. Ezek más típusú szerveződések, mindenesetre nem áll tőlük távol a vallásos érzés. Ezek a társaságok, amelyek közé soroljuk a rózsakeresztességet és a szabadkőművességet is, a múlt században érték el virágkorukat, a spiritualizmus kivételével, amely a mai napig erőteljesen jelen van.

A XX. századba lépve a panoráma zavarossá válik. Megjelennek keresztény szekták, mint a mormonok és a Jehova tanúi, és egy óriási megsokszorozódás következtében a szekták szektái is. Hasonló történik Ázsiában is, ahol a szociális evangéliumok a misztika felé hajlanak. Az 1850-es években Kínában a tajpingok ellenőrzésük alá vonták a fontos vidékeket, és csak Peking elfoglalása hiányzott ahhoz, hogy szocialista köztársaságot kiáltssanak ki, a termelőeszközöket köztulajdonba vegyék, és egyenlő életkörülményeket biztosítsanak a nép számára. A „Mennyei Király”, a mozgalom vezetője, a taoizmus és a kereszténység által átítatott politikai eszméket hirdetett. A birodalom elleni harc sok millió áldozatot követelt...

1910-ben, Oroszországban meghal Tolsztoj. Miután túlságosan elidegenedett az ortodox egyháztól, a szent zsinat úgy döntött, hogy kiközösíti. Meggyőződéses keresztény volt, de a

maga módján. A saját evangéliumát hirdette: „Ne vegyél részt a háborúban, ne átkozódj, ne ítéld, ne állj ellen erőszakkal a rossznak!” Ezután mindent otthagyt: könyveket, otthon, családot. Már nem a zseniális, világhírű író volt, az Anna Karenina és a Háború és béke szerzője, hanem egy keresztény-anarcho-pacifista misztikus, megkérdőjelezhetetlen forrása egy új elképzelésnek és a harc új módszerének, az erőszakmentességnek. Tolsztoj anarcho-pacifizmusát, Ruskin eszméit és a Fourier-féle „szociális evangéliumot” (amiről Marx is említést tesz a Kiáltványban) ötvözi egy fiatal indiai jogász, aki az apartheid ellen harcol Dél-Afrikában: Mohandász Karamcsand Gandhi. Fourier mintájára egyfajta falansztert alapít, de mindenekelőtt a politikai harc egy új formájával próbálkozik. Visszatér Indiába, és a következő években az ő személye körül alakul ki az indiai függetlenségi mozgalom. Vele kezdődnek a békés felvonulások, a munkabeszüntetések, az ülősztrájkok, az éhségstrájkok, a békés blokádok... Azaz mindaz, amit ő „polgári engedetlenségnek” nevez. Itt már nem arról van szó, hogy a létfontosságú központokat foglalják el a Trockij-féle forradalmi taktika szerint. Itt az ellenkezőjéről van szó: vákuumot teremteni. Ekkor egy szokatlan ellenállás jelenik meg: a gazdasági, politikai és katonai túlerővel szemben az erkölcsi erő. Természetesen Gandhinál már nem szentimentális pacifizmusról beszélünk, hanem aktív ellenállásról. Ez talán a harc legbátrabb formája, ahol a test és az üres kéz védtelenül áll a nyugati hódítók és gyarmatosítók lövedékeivel szemben. Ez a „meztelen fakír”, ahogy az angol miniszterelnök nevezte, megnyeri a háborút, és később merénylet áldozata lesz.

Másrészről a világot hatalmas megrázkódtatás éri. Kitér az I. világháború, és Oroszországban győz a szocialista forradalom. Ez utóbbi megmutatta, hogy a kor gondolkodói által utópisztikusnak hitt eszmék nemcsak, hogy alkalmazhatóak a gyakorlatban, de a társadalmi valóságot is megváltoztatják. A társadalom átszervezése és a jövő tervezése Oroszországban átrajzolja Európa politikai térképét. A forradalmi eszméket szervező filozófia nagy lendülettel kezd teret hódítani a világban. A marxizmus már nem országról országra terjed, hanem kontinensről kontinensre.

Érdeemes néhány eseményre emlékeznünk, amelyek az 1914-1918 közötti háború idején történtek. Bármelyik történelmi kronológia nagyjából a következőket állítja: Richardson kidolgozza az anyag elektromos kisugárzásának elméletét; Einstein az általános relativitáselméletét; Windaus biokémiai kutatásokat folytat; Morgan a mendeli öröklődés mechanizmusát tanulmányozza; Meyerhof az izomfiziológiát; Juan Gris forradalmasítja a festészetet; Bartók megírja a magyar táncokat, Sibelius pedig az V. szimfóniát; Siegbahn a röntgensugarak spektrumát vizsgálja; Pareto megírja nagy szociológiai művét, Kafka *Az átváltozást*, Spengler *A Nyugat alkonyát*, Majakovszkij *a Buffó-misztériumot*, Freud *a Totem és tabut*, Husserl pedig *az Eszmék egy tiszta fenomenológiához és fenomenológiai filozófiához* c. művét.

Megkezdődik a légi és a tenger alatti háború. Mérges gázokat vetnek be. Németországban megalakul a Spartakus-szövetség; Palesztinában összeomlik a török front; Wilson elnök kihirdeti 14 pontját; a japánok elérik Szibériát; Németországban és Ausztriában forradalom tör ki; kikiáltják a köztársaságot Németországban, Magyarországon és Csehszlovákiában; megszületik a jugoszláv állam, és Lengyelország elnyeri függetlenségét; Anglia szavazati jogot ad a nőknek; megnyitják a Panama-csatornát; Kínában visszaállítják a császárságot; a Puerto Ricó-iak amerikai állampolgárokká válnak; Mexikóban elfogadják az új alkotmányt.

Ez a kor a technikai forradalom hajnalán a gyarmatosítás összeomlásának és a világméretű imperializmusnak a kezdete. Meghatározó események sora történik a következő években. Már csak felsorolni is megterhelő lenne, de a mai témánk miatt néhányról mégis említést kell tennünk. A tudomány területén Einsteinnek köszönhetően rugalmassá válik a ráció. Nincsenek már abszolút igazságok, csak olyanok, amelyek egy adott rendszeren belül érvényesek. Freud kijelenti, hogy magát az értelmet sötét erők mozgatják, melyek az erkölcs és a szokások szuperstruktúráival folytatott harc által meghatározzák az emberi életet. A Bohr-féle atommodell szerint az anyag túlnyomó részt üresség, a többi mind elektromos töltés és végtelenül kicsi tömeg. A világegyetem (az asztrofizikusok szerint) egy kezdeti robbanás óta tágul, galaxisokba, galaxiscsoportokba és szigetuniverzumokba rendeződik, és halad az entrópia felé, amely a világ végéhez vezet... Egy spirálgalaxis szélén, alig 100 000 millió csillaggal, létezik egy sárgás nap, 30 000 fényév távolságban a centrumtól. Egy 12 000 km átmérőjű abszurd kis porszem kering körülötte, alig 8 fényperc távolságban tőle. Ezen a porszemen pedig egy újabb háború tör ki, amely eléri a legtávolabbi pontjait is...

A fasizmus előretör. „Éljen a halál!” – jelentette ki egyik képviselője. Ez az új háború azonban nem vallási konfliktus. Az üzletemberek és az esztelen ideológiák harca. Népiirtások és holokauszt, éhínség, betegségek és korábban soha nem tapasztalt mértékű pusztítás. Az emberi élet az abszurditásig elértéktelenedik. Vannak, akik azt gondolják: „Mi végre létezőnk? Mi a létezés?” A világ felrobbant. Az érzékszervek félrevezetnek, a valóság nem az, aminek látjuk. Eközben egy fiatal fizikus, Oppenheimer (miközben szanszkritul tanul, hogy a hindu védikus vallást tanulmányozhassa) a Manhattan-projektet irányítja. 1945. július 16. hajnalán beírja magát a történelembe. Egy miniatűr napot robbant fel a Földön. Megkezdődik az atomkor. Ezzel a II. világháború végét ér. Hirosimát és Nagaszakit elpusztítják. Nincs a bolygón olyan civilizáció, olyan pont, amely ne állna kapcsolatban a többi ponttal. A kommunikációs háló lefedi a világot. Nemcsak a megtermelt javak légi, tengeri vagy vasúti úton történő cseréjéről van szó. Hanem a nyelvi jelekkel történő kommunikációról is: az emberi hang és az információ a bolygó minden pontját azonnal eléri. Miközben a világ begyógyítja a sebeit, Pakisztán és India elnyeri függetlenségét, és kitör az indokínai háború. Megalapítják Izrael államot, és kikiáltják a Mao vezette Kínai Népköztársaságot.

1951-ben az európai szocialista táborban megalakul a KGST, miközben Nyugat-Európában létrejön a Szén- és Acélközösség. Koreában dúl a háború, miközben zajlik egy másik is, az úgynevezett „hidegháború”, a kapitalizmus és a szocializmus között. Az Egyesült Államokban McCarthy szenátor „boszorkányüldözésbe” kezd. A gyanús elemeket és a jelentéktlenebb kémeket, mint pl. a Rosenberg házaspárt, letartóztatják, elbocsájtják vagy megölik. Eközben a sztálinizmus mindenféle rémtetteket követ el, és elnyomó rendszert alakít ki. Sztálin meghal, és Hruscsov veszi át a hatalmat. S a világ ráébred a valóságra. A jóhiszemű értelmiség, aki az egészet a Szovjetunió lejáratására irányuló egyszerű nyugati propagandának tartotta, megdöbben. Ezután következnek a zavargások Lengyelországban, és Gomulka újra visszakerül a hatalomba. Magyarországon felkelés tör ki. A Szovjetunió vezetőségének választania kell az orosz nemzeti és a nemzetközi biztonság, valamint külső megítélésének megóvása között. A biztonságot választja: a szovjet tankok bevonulnak Magyarországra. Ez az egész világon „sokként” éri a Pártot. Más szelek kezdenek fújni. Az új hit válságba kerül. Afrikában egymást követik a felszabadítási mozgalmak. Az országhatárok megváltoznak. Az arab világban teljes a felfordulás. Latin-Amerikában elmélyülnek azok az igazságtalanságok, amelyek az európai fasizmusok késői befolyásaként megerősítik a diktatórikus rezsimet. Puccsok, ellenpuccsok és diktátorok bukása követi egymást. Az Egyesült Államoknak, mely már birodalomként működik, ebben a térségben van a hátszaga. Brazília óriási gazdagsága kevesek kezében összpontosul. Az ország fejlődik, és a felháborító társadalmi egyenlőtlenség súlyosbodik. Brazília egy ébredő óriás. Csaknem minden dél-amerikai országgal határos. Az Angolából és Afrika más térségeiből származó kultuszok, mint az umbanda és a kandomblé már kezdenek terjeszkedni Uruguay, Argentína és Paraguay felé. Amerika „Svájca”, ahogy Uruguayt nevezték, csődbe megy. A mezőgazdaságra és állattenyésztésre épülő Argentína átalakul, itt alakulnak a legrettenetesebb tömegmozgalmak, amiket az amerikai kontinens valaha ismert. Egy népszerű elnök és karizmatikus felesége „szociális miszticizmusnak” nevezi doktrínáját. Egy ezzel szinte ellentétes álláspontot képviselő (de szintén népszerű) korábbi elnök a spiritizmus és a krauszizmus követője. 1955-ben több katolikus templom leég... Mi történik itt? Ez a nyugodt ország, amely már nem a „világ magtára”, azért küzd, hogy megszabaduljon a brit gazdasági gyarmatosítás maradványaitól. Ilyen konfliktusok közepette nő fel Ernesto „Che” Guevara. Később Kubában fontos szerepet kap a kormányban, miután sikerre viszi a forradalmat, mely 1959-ben megdönti Batista hatalmát. Ezt követően más országokban és más kontinenseken harcol. Egy guevarista lázadás elbukik Srí Lankán. Ám Che Guevara hatására fiatalokból álló gerillacsoportok alakulnak szerte a világon. Egyszerre volt az elmélet és a tettek embere. A régi, Szent Pál-i szavakat használva próbálja definiálni az „új embert”. Szinte költőien így fogalmaz: „Mától kezdve a történelemnek számolnia kell Amerika szegényeivel...”

Fokozatosan eltávolodik eredeti nézeteitől. Arcképét megörökíti az a fotó, amely bejárja a világot. Che Guevara halott, és valahol Bolíviában „La Higuera Krisztusaként” él tovább.

Ebben a korszakban a katolikus egyház számos olyan iratot ad ki, amelyek társadalmi ügyekkel foglalkoznak, és megszervezi a keresztényszociális mozgalmak nemzetközi együttműködését, országonként eltérő néven. Európában több helyen megerősödik a kereszténydemokrácia. Azóta a szociáldemokraták, a keresztényszocialisták és a konzervatív liberálisok felváltva gyakorolják a hatalmat. Latin-Amerikában is megjelenik a keresztényszocializmus. Japánban a sintóizmus, a birodalmi vallás, komoly válságon megy keresztül. Ekkor a buddhizmus megerősödik a kis Szóka Gakkai szektán keresztül, melynek hat éven belül hatmillió követője lesz. Megalakul a Komeitó, amely hamarosan az ország harmadik legerősebb politikai pártjává válik.

1957-ben a Szovjetunió Föld körüli pályára állítja az első műholdat. Ezzel legalább két dolog válik világossá mindenki számára: 1. Lehetséges a bolygók közti utazás. 2. Műholdakkal, melyek antennaként és jelfogóként működnek, az egész Föld összekapcsolódhat a televízión keresztül. Ettől kezdve a képek bárhova eljutnak, ahol vevőkészülék található. Az elektronikai forradalom áttöri a határokat. Ezzel persze egy új probléma jelenik meg: az információ manipulálása és a legkifinomultabb propaganda használata. Mostantól a rendszer ott van minden lakásban, ahogy az információ is.

A Bikini-atollon végzett kísérleti atomrobbantásokat követően divatba jön az ugyanezt a nevet viselő új fürdőruha. A Mao Ce-tung-féle öltözék a hétköznapi viselet része lesz; Marilyn Monroe, Anita Ekberg, Gina Lollobrigida dús idomai mellett egy másik, uniszex típus kezd kibontakozni, amely kezdi elmosni a nemek közötti különbségeket. A Beatles a fiatalok új ideálja. A fiatalok világszerte élnek-halnak a farmerért. Európa demográfiai piramisa a férfiak arányának jelentős csökkenését mutatja. A nők a háború kezdete óta nagy számban állnak munkába, és töltenek be vezető pozíciókat. Ám ugyanez történik az USA-ban és máshol is, ahol nem volt ilyen vérontás. Ez a világméretű folyamat a megkülönböztetők erős ellenállása ellenére is végbemegy... de nem olyan gyors, mint más tényezők. Svájcban a nők ismét nem kapnak választójogot. Akárhogy is, a lányok már ott vannak az iskolákban, gimnáziumokban és egyetemeken. Politikai küzdelmet folytatnak, és tiltakoznak a fennálló rendszer ellen.

A 60-as évek végén világszerte kitör a fiatalok forradalma. Először a kairói, azután a nanterre-i és a sorbonne-i diákok. A hullám Rómát is eléri, és továbbterjed egész Európára. Mexikóban a rendfenntartó erők lemészárolnak háromszáz diákot. Az 1968. májusi megmozdulások során a politikai pártok némán állnak az események előtt. Senki sem tudja pontosan, mi történik... Még a főszereplők sem. Ez egy pszichoszociális áramlat. Azt hirdetik: „Nem tudjuk, mit akarunk, azt viszont tudjuk, hogy mit nem akarunk.” „Mire van szükségünk? A képzelőerő kerüljön hatalomra!” A diákok és fiatal munkások megmozdulásai több országban is megismétlődnek. A Berkeley-n a tüntetések vietnami háború ellenes felhangot kapnak.

Európában és Latin-Amerikában különböző okok rajzolódnak ki, de a jelenség egyidejű megjelenése mindenütt meglepő. Egy új generáción keresztül egyesül a bolygó. Május 20-án a franciaországi sztrájkban már hatmillió munkás vesz részt. A kormány ellendemonstrációkat szervez, és De Gaulle kormánya megrendül. Az USA-ban a polgárjogi harcos és lelkipásztor Martin Luther King merénylet áldozata lesz. Hippik, yippie-k, lázadó divatirányzatok és zene, sok zene... Ez jellemzi a fiatalok világát. E nemzedék egy része három különböző úttal próbálkozik: a gerillamozgalmak, a kábítószer és a miszticizmus útjával. E három út egymástól elkülönül. Gyakran összeütközésbe kerülnek, de úgy tűnik, mindháromra jellemző a fennálló rendszer elleni lázadás. A gerillák olyan csoportokba szerveződnek, mint a Baader-Meinhof, a Vörös Brigádok, a Tupamaros, a Montoneros, a MIR (Movimiento de Izquierda Revolucionaria - Baloldali Forradalmi Mozgalom). Sokan Che Guevarát tekintik példaképüknek. Gyilkolnak és öngyilkosok lesznek. Mások pedig Aldous Huxley tanításait és olyan nagy pszichedelikus droghasználók példáját követik, mint Baudelaire. Sokuk szintén öngyilkos lesz. Végül a harmadik csoport a belső változás különböző lehetőségeit kutatja. Ők Alan Wattsot, Assisi Szent Ferencet és általában a keleti tanításokat tekintik példaképnek. Közülük is sokan tönkreteszik magukat.

Igaz, hogy ezek a csoportok jelentéktelenek egy egész generációhoz képest, de az új idők tüneteit hordozzák magukon. A rendszer reakciója nem várta magára: „Minden fiatal gyanús!” Mindenhol megkezdődik a boszorkányüldözés, az adott helyen rendelkezésre álló eszközöktől függően brutális vagy kifinomult módszerekkel. Eközben az olyan jelenségek, mint az IRA (Észak-írországi Felszabadítási Mozgalom), a baszk ETA, a korzikai mozgalom, vagy a PFSZ (Palesztina) nem egészen felelnek meg az imént leírt generációs sémának. Ezek másfajta esetek, bár néha van köztük átfedés.

1969-ben az Egyesült Államok felküldi az első embert a Holdra. A leszállást élőben közvetíti a televízió. Már a „Világok harca” óta, amely pánikot keltett az Egyesült Államokban, tart a science fiction térhódítása. Nem csak a földlakókkal harcoló marslakókról van szó. Sok elbeszélésben, filmben és tévésorozatban robotok, számítógépek, mutánsok, androidok vagy félistenek a főszereplők. Emlékezzünk csak vissza! 1945. óta egyre gyakrabban észlelnek különböző helyeken különös tárgyakat az égen. Ezek néha nehezen beazonosítható fények voltak. Repülő csészealjoknak vagy általánosan ufónak kezdték nevezni őket. Megjelenésük időszakos. Pszichológusok (mint Jung) foglalkoznak a témával. Fizikusok és csillagászok szkeptikus magyarázatokat adnak. Egyes írók, mint Cocteau, azt állítják, hogy ezek a „jövő lényei, akik ellátogatnak a múltjukba”. Mindenfelé sokszor egymással is kapcsolatban álló megfigyelőközpontok jönnek létre, s elkezdődnek a kísérletek a „kapcsolatfelvételle” más világok állítólagos lényeivel. Mára ez a hit széles körben elterjedt. Az észlelések állítólag gyakoriak a Kanári-szigeteken, Franciaország déli részén, a Szovjetunió déli vidékein, az Egyesült Államok nyugati részén, Chilében, Argentínában és Brazíliában. 1986-ban Brazília

kormányja hivatalosan bejelenti, hogy ufót észleltek vizuálisan és radaron keresztül. Ez az első eset, hogy egy kormány ilyen típusú kijelentést tesz. Kiemeli azt is, hogy a légi erő az észlelés után követte a jelenséget...

Mint említettük, a katolicizmus felekezeti politikai pártokon keresztül kezd újra terjeszkedni, de az iszlám sem marad el mögötte. Számos monarchia és gyenge kormány dől meg, és elkezdnek szaporodni az iszlám köztársaságok. Így a nagy vallások a 70-es évekre politikailag és gazdaságilag is teret nyernek. Ugyanakkor nagy az aggodalom a hit miatt. Mindenki megérti, hogy nem elég visszaszerezni azt a területet, amelyet valamikor a politikai erők tartottak a kezükben, nem elég közvetítővé válni az ember és az állam, a szükségletek és a megoldás között. Éleslátó muszlim megfigyelők arra hívják fel a figyelmet, hogy sok minden megváltozott. A régi törzsi szerveződés meggyengült. A kőolajból származó gazdagság sok helyen az iparba áramlott, és elkezdtek megjelenni a nagyvárosok. A családok kisebbek lettek, és társasházakban élnek. De a munkások vándorlása fokozódik a legszegényebb országokból Európa felé, hogy új munkalehetőségeket keressenek, és a fiatalok tája átalakul. Azok a muszlim országok, amelyek a kőolajból származó fellendülést kezdik élvezni, megtapasztalják a nyugati típusú intézmények, viselkedésmódok és divat befolyását – különösen a társadalom uralkodó rétegeiben. A változásokkal teli légkörben az iráni sah erőltetett nyugatosítást kényszerít az országra. Ezt zsarnoki módon teszi, ugyanis a Közel-Kelet legjobban felszerelt hadseregével rendelkezik. Az eredetileg mezőgazdasági munkaerőt elszívják az olajközpontok. A városok a belső migráció következtében megnőnek. Mindent ellenőrzés alatt tartanak... Csak egy vezető van, de ő nem politikus. Franciaországban él száműzetésben, miközben a SZÁVÁK által ellenőrzött politikai pártok, melyeket külföldi gazdáik bábként rángatnak, a saját játékaikat játsszák. Hiszen nem kell odafigyelni egy öreg teológusra a komi egyetemről; „ez nem komoly”, vélik a szovjet és a nyugati elemzők. Hirtelen újra feltámad az ősi iráni forgószél. Ugyanaz, amely az egyetemes spirituális áramlatok létrehozója, az eretnokség és a vallási küzdelmek alakítója. Egy héten keresztül az egész világ döbbenetben figyeli a pszichoszociális láncreakciót... álomnak tűnik. A kormányok váltják egymást, a közhivatalok kiüresednek. A hadsereg megbénul és összeomlik. Csak a vallási rend működik. A mecsetekben a mollák és az ajatollahok a mitikus imám parancsait követik. Mindaz, ami ezután következik, nagyon szomorú és nagyon véres fejezete a közelmúlt történelmének. Khomeini kijelenti: „Az iszlám kormány istentől kapta a hatalmát, törvényeit nem lehet megváltoztatni vagy vitatni. Ebben rejlik a radikális különbség az iszlám kormány és a különböző monarchiák vagy köztársaságok kormányai között, ahol az állam képviselői vagy a nép választottjai azok, akik a törvényeket előterjesztik és elfogadják, míg az iszlámban az egyetlen hatalom a Mindenható és az ő isteni akarata.” Ami Moammer Kadhafit illeti, ő már 1972. októberi tripoli beszédében elmondta: „Az iszlám egy megváltoztathatatlan igazság, s a biztonság érzését adja az embernek, hiszen Istentől származik. Az ember által

kitalált elméletek az örület szüleményei is lehetnek, ahogy Malthus elmélete is az volt. Még az ember által diktált gyakorlatiasságról is kiderülhet végül, hogy hamis és értelmetlen. Így teljesen téves az emberi társadalmat ideiglenes törvények vagy alkotmányok nevében kormányozni.”

Természetesen a szövegkörnyezetből kiragadva idéztem ezekből a beszédekből. Ám amit ezzel próbálok átadni, az az iszlám vallásosság jelenségének megértése: a vallásosság minden tevékenységet, természetesen a politikát is maga alá rendeli. És ez a látszólag eltűnőben lévő elképzelés úgy tűnik, egyre erősödik. Tudjuk, hogy az Egyesült Államokban az iszlám terjed. Franciaországban ma már kétszázezer áttért hívő van, és nem az arabokról vagy a leszármazottairól beszélünk. Ezt a két esetet természetesen csak példaként említem, hiszen maga az iszlám jelentősen át is alakult annak érdekében, hogy nyugat felé terjeszkedjen. A dervisek és a szúfik ugyanennek a tendenciának a sajátos esetei.

A kereszténység esetében átjárhatóság van a nagyobb szekták között. Így, míg bizonyos értelemben a protestantizmus az „államvallás” egyes országokban, és képviselői a hatalmi központok köré csoportosulnak, a katolikusok a periférián nyernek teret. Fordítva is igaz: az ún. katolikus országokban, míg a katolikusok elhagyják a perifériát, a protestáns szekták lépnek a helyükbe. Ezek a változások gyorsak és szembeötlőek, ami mindkét szektában aggodalmat okoz, persze a pozíciójuktól függően ellentétes helyzetben. Ebben a küzdelemben néha e szekták egyes csoportjai aljas eszközökhöz folyamodnak. Nem lehet általánosságban a protestantizmust felelőssé tenni, ha egy Manson nevű örült Bibliával és kereszttel a kezében öli az embereket, vagy ha a „Népek Temploma” keresztény protestánsai, Masszáda paródiájaként Guyanában tömeges gyilkosságokat és öngyilkosságokat követnek el... Szerintem ezek a jelenségek a pszichoszociális eltorzulás esetei, olyan nagyobb léptékű események előjelei, melyek felé a jelen társadalma haladni látszik.

Meglátásom szerint a katolicizmusnak megvan az esélye arra, hogy elvesztett befolyása egy részét visszaszerezze Latin-Amerikában és közvetve Afrikában. Ez elvezethet oda, hogy az ún. „felszabadítási teológiához” hasonló szerepet töltsön be. A kereszténység és a „szociális evangélium” ebben az esetben kompatibilis egymással. A mai Nicaragua a legjobb példa erre. Abban az első interjúban, amelyet Frei Betto katolikus pap Havannában készített Fidel Castróval 1985. május 23-án, este 9 órakor, a pap a következőket mondja:

„Comandante, biztos vagyok abban, hogy ez az első alkalom, hogy egy szocialista állam vezetője exkluzív interjút ad a vallás témájában. Ennek egyetlen előzménye az a vallásról szóló dokumentum, amelyet a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front országos vezetősége tett közzé 1980-ban. Ez volt az első alkalom, hogy egy hatalmon lévő forradalmi párt ilyen témájú dokumentumot adott ki. Azóta nem született ebben a kérdéskörben átfogóbb és mélyrehatóbb állásfoglalás, még történelmi nézőpontból sem. Figyelembe véve, hogy jelen pillanatban a vallás kérdése alapvető ideológiai szerepet tölt be Latin-Amerikában, figyelembe

véve a sok egyházi bázisközösség létezését (guatemalai indiánok, nicaraguai földművelők, Brazília és számos más ország munkásai), figyelembe véve az imperialista támadást, amely a Santa Fe-i dokumentum óta közvetlenül ennek a szegények iránt elkötelezett egyháznak a legelméletibb kifejeződése, azaz a felszabadítási teológia ellen irányul, azt gondolom, hogy ez az interjú és az ön hozzájárulása ebben a témában nagyon fontos...” Armando Hart, kubai kulturális miniszter, a *Fidel és a vallás* című könyv előszavában a marxista-keresztény párbeszédet ünnepeve azt mondja: „És ez önmagában egy transzcendens esemény az emberi gondolkodás történetében. Az etikai-erkölcsi hang az emberi lét teljes értelmével átítatva jelenik meg ezekben a sorokban, mely értelem egyesíti a szabadságért küzdőket az egyszerű és kizsákmányolt emberek védelmében. Hogyan történhet meg ez a csoda? A különböző országok társadalomtudósainak, filozófusainak, teológusainak és az értelmiségiek széles rétegeinek fel kell tenniük maguknak ezt a kérdést.”

...Mi a magunk részéről már nem tesszük fel ezt a kérdést. Számunkra világos, hogy a vallásosság erősödik. Itt éppúgy, mint az Egyesült Államokban, Japánban, az arab világban, továbbá a szocialista táborban is: legyen szó akár Kubáról, Afganisztánról, Lengyelországról vagy a Szovjetunióról. Nekünk inkább azzal kapcsolatban vannak kétségeink, hogy a hivatalos vallások össze tudják-e majd illeszteni ezt a pszichoszociális jelenséget az új urbánus tájjal, vagy elsodorja őket. Megtörténhetne, hogy egy diffúz vallásosság kis, szervezetlen csoportokban fejlődik anélkül, hogy formális egyházat alkotna, és emiatt nem lenne könnyű megérteni a jelenséget valódi méreteiben. Habár az összehasonlítás nem egészen helytálló, szeretném felidézni ennek egy történelmi példáját. A birodalmi Rómába különböző kultuszok és mindenféle hiedelmek jutottak el a környező térségekből, miközben a hivatalos vallás vesztített meggyőző erejéből. E jelentéktelen csoportok egyike később egyetemes egyházzá vált... Ma világos, hogy a fejlődéshez ennek a diffúz vallásosságnak ötvöznie kell a kor táját és nyelvezetét (a programozáshoz, a technológiához és az úrutazáshoz kapcsolódó nyelvezetet) egy új szociális evangéliummal.

Ez minden. Köszönöm szépen.